

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2009:

Rachov, středisko Huculů | Cesta Rusínů do Evropy aneb: film Osadné o rusínské vesnici vyhrál na karlovarském festivalu | O 10. Světovém kongresu | Finále úsilí o náhradu majetkových škod | Jubileum rusínského buditele Pavloviče | Aktivity jindřichohradecké odbočky

O čem se mluví

Média se v poslední době víc věnují tématům, jež jsou věcí zájmu a okruhů činnosti našich organizací, SPPR i Klubu Rusínů a přátel PR. Jistě to souvisí s tím, že rok 2009 přinesl řadu významných výročí, osudových pro československé a české dějiny i pro Podkarpatskou Rus a tisk i elektronické sdělovací prostředky zveřejňují víc faktografických příspěvků, historických úvah i zamýšlení. Dalším aktuálním tématem je také řešení náhrad za majetkové újmy. Ještě před prázdninami parlament ČR schválil a prezident podepsal zákon o odškodnění za nemovitý majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi (informujeme a tom na jiném místě časopisu). O historických souvislostech „devůtek“, stejně jako o podstatě a řešení problému odškodnění, opakovaně vysílalo několik rozhlasových i televizních stanic, např. Český rozhlas Praha, Radio Česko či Česká televize, věnovaly se jim noviny i časopisy.

Píše se i o tom, že současné období je pro nás i naše rusínské spoluobčany těžší než jindy. Hospodářská krize patrně dolehla na rodiny mnohých z nás, a citelně zasáhla i ty, kteří v Česku dlouhodobě žijí a pracují. Často jde o Rusíny z Podkarpatské Rusi i východního Slovenska. Někteří dlouhodobě, jiní třeba jen na pár let tu našli zaměstnání a domov, a jejich existence je nyní ohrožena. Určitě také víte o lidech, kteří ztratili práci, protože se například staví méně než dosud, a o zedníky i další pracovníky na stavbách je menší zájem. Jiným se daří méně v podnikání; do restaurací, které si pronajali nebo kde pracují, chodí méně lidí; v řadě průmyslových podniků omezují počet zaměstnanců. Trh práce se prostě zúžil.

Připomínáme zájem médií o podkarpatoruská a rusínská témata nejen proto, že výše uvedené otázky jsou důležité, a ty aktuální – např. vyplácení odškodného – zralé k řešení, ale i proto, abychom si jich víc a aktivněji všimli. Mnozí z nás mohou přispět k tomu, aby se obohatily či řešily; možná i vy máte doma dokumenty, písemné vzpomínky či fotografie na dějinné události – prosíme, přihlaste se s nimi, rádi je uveřejníme! Možná někteří víte o pracovních příležitostech pro rusínské spoluobčany, kteří jsou momentálně v nouzi - spojte se s nimi a poradte!

Také proto o těchto problémech sdělovací prostředky hovoří: chápejme to jako výzvu, podnět k přemýšlení i k jednání.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Kostelík u Jasiny

Foto Jiří Vetyška

Vlastimil Svoboda:

Můj čtvrtý kongres

Od roku 2001, kdy se konal Světový kongres Rusínů v Praze, se stále častěji setkávám s Rusíny z celého světa. Jsou to lidé houževnatí a hrdí, kteří dodnes v některých zemích musí zdůrazňovat, že nejsou Rusové nebo Ukrajinci.

Právě na pražském kongresu se loučil se svou funkcí dlouholetý předseda Světové rady Rusínů Vasil Turok. Setkal jsem se s ním o dva roky později opět na Světovém kongresu, tentokrát v Prešově, kde působil jako režisér a dramaturg v divadle Alexandra Duchnoviče i Viliama Záborského. Tam jsem se také dozvěděl od pana Krajňaka, člena delegace Rusínů ze Slovenska, o důležitých jednáních, jež stála na počátku rusínského hnutí na Slovensku. O tom, jak slovenští Rusíni už v devadesátém roce začali jednat i bojovat za uznání Rusínů jako národnosti na Slovensku. Jak byli jejich představitelé v čele s Turokem přijati tehdejším slovenským prezidentem Schusterem. A jak po úspěšné návštěvě Vasil

– bojovník jak má být – hned jednal v Slovenském rozhlase v Bratislavě, aby prosadil rusínské vysílání a rusínštinu do prešovského studia. Prý to tenkrát bylo bouřlivé: Když tam jakýsi – snad ještě komunista – začal něco namítat, Vasil se rozlétl. A naznačil tomu šéfovi, že nejkratší spojnicí mezi dvěma muži může být i facka. A ten, když viděl mohutného rozzlobeného chlapíka zvířícího karpatského medvěda a zarputile se tvářící delegaci, raději vysílání v rusínštině povolil...

Dnes jsou Rusíni uznáváni téměř po celé Evropě; kromě Slovenska, Česka, Chorvatska, Srbska, Maďarska, Polska a Rumunska také – díky úsilí profesora Magocsiho – v USA a Kanadě. Ovšem paradoxně tam, kde je jich nejméně a odkud většina Rusínů pochází, totiž na někdejší Podkarpatské Rusi, dnes Zakarpatské oblasti Ukrajiny, musí o své národní uznání stále bojovat!

Pokračování na straně 4

Dobré plody spolupráce kraje Vysočina s Podkarpatím

Letos v létě navštívila kraj Vysočina desetičlenná delegace ze Zakarpatské oblasti v čele s předsedou Zakarpatské oblastní rady Mychajlem M. Kičkovským. Na programu dvoudenní cesty byla kromě pracovního jednání i návštěva krajské záchranné služby, jihlavské nemocnice i prohlídka vodní elektrárny na Dalešické přehradě.

„Přestože smlouva o spolupráci se Zakarpatskou oblastí Ukrajiny je podepsána teprve rok a půl, jde o nejrychleji se rozvíjející partnerství. Společné projekty se neomezují pouze na stavební akce, konkrétně rekonstrukce tamních škol, ale probíhají také v oblasti kulturní a sociální,“ uvedl hejman kraje Vysočina Jiří Běhounek. Tématem jednání byla příprava projektů na příští rok a jejich spolufinancování, podzimní cesta vysočinských podnikatelů do Zakarpát, spolupráce zdravotnických zařízení, vzájemné kulturní výměny uměleckých souborů a další. Delegace ze Zakarpát si během návštěvy Vysočiny stihla prohlédnout budovu a technické vybavení krajské záchranné služby, jihlavskou nemocnici a informační centrum jaderné elektrárny Dukovany. Na přání ukrajinské strany byla do programu zařazena i návštěva školy a kláštera v Nové Říši a prohlídka vodní elektrárny Dalešice.

Kraj Vysočina podepsal se Zakarpatskou oblastí Ukrajiny smlouvu o spolupráci v únoru 2008. Na jejím základě byla např. v září 2008

Pracovní jednání na krajském úřadě

dokončena rekonstrukce škol v Lazeščině a Strymbě (nová okna, dveře, úprava vnějších i vnitřních prostor); v říjnu loňského roku navštívili kraj Vysočina lékaři ze sanatoria a lázní v Solotvině; v červnu v regionu vystoupil Zakarpatský soubor písní a tanců z Užhorodu a v listopadu folklorní soubor z Lazeščiny. V září 2009 se dokončila rekonstrukce škol v Lazeščině a Strymbě (výměna topení, radiátorů, instalace nového kotle, sociální zázemí), rekonstrukce sociálního zařízení pro postižené děti v Tjačevu (výměna oken a dveří), předání daru nemocnici v Rachově (postele a stolký z Nemocnice Pelhřimov), obnova studánek a minerálních pramenů v Karpatské národní rezervaci a dobudování Turistického informačního centra ve „středě Evropy“. V září 2009 se kraj Vysočina účastnil na mezinárodní výstavě Tureurocentr Zakarpattya, na letošní říjen připravily hospo-

Prohlídka zdravotnické záchranné služby kraje Vysočina

Ohlasy na návštěvu v zakarpatském tisku

dárské komory obou regionů misi vysočinských podnikatelů do Zakarpát. Na listopad se chystá návštěva ZŠ Strymba v kraji Vysočina.

EVA NEUWIRTHOVÁ
odbor sekretariátu hejmana,
Krajský úřad kraje Vysočina

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Festival českého filmu v Užhorodě** proběhl pod názvem Zlatá šedesátá koncem června. Promítalo se ve vinných sklepičích pod někdejší Baťovou pasáží v centru města, kde je dosud mnoho českých stop.

* **Dřevěné kostely a zvonice v Evropě**, obrazová publikace, která vyšla péčí českých i ukrajinských autorů, vyšla o letošním létě. Bližší informace o těchto i dalších zajímavostech týkajících se Podkarpaté Rusi lze najít na adrese www.karpattia.cz; webové stránky vede a o čerstvé aktuality pečlivě doplňuje Vladimír Hulín-Mihalec.

* Nezapomeňte na členské příspěvky!

Vážení členové Společnosti, obracíme se na Vás s prosbou o zaplacení členského příspěvku do 31.10.2009. Pokud nebude do této doby členský příspěvek uhrazen, budeme Vás muset vyškrtnout z databáze členů SPPR. Připomínáme, že členský příspěvek činí Kč 100,- pro důchodce a Kč 180,- pro pracující. Dále Vás prosíme o oznámení změny adresy, přestěhování, úmrtí apod. na adresu sídla Společnosti - SPPR, DNM Vocelova 2, 120 00 Praha 2. Děkujeme za včasné uhrazení členského příspěvku i za spolupráci při aktualizaci databáze členů.

Dagmar Březinová, tajemnice

* **O ochotnickém divadle na Podkarpaté Rusi** informuje databáze Amatérské divadlo na adrese www.amaterskedivadlo.cz. Autoři rozsáhlého projektu, který se stále doplňuje, průběžně shromažďují vedle dat o ochotnickém divadle v českých zemích také zprávy a plakáty z českých divadelních představení, jež se hrály z první republiky v jednotlivých městech Podkarpatí (Užhorod, Mukačevo, Rachov, Radvanec

atd.). O rozvoj této oblasti kultury se pečlivě starali češi, kteří v té době na Podkarpaté Rusi pracovali. Zmiňují se o nich i historické články Vladimíra Kušteka o městech Podkarpatí, v tomto čísle např. o Rachovu. Autoři projektu prosí všechny pamětníky či jejich potomky, o spolupráci: Pokud máte doklady, fotografie, plakáty, jakékoliv písemné či obrazové zprávy o oněch divadelních představeních, informujte o tom na výše uvedené webové adrese, nebo napište do redakce našeho časopisu. Jeden z plakátů uveřejňujeme u článku k Rachovu, druhý - z užhorodského představení, na tomto místě.

* **Na pomoc potřebným**, zejména dětem a školám na Podkarpaté Rusi, byl před čtyřmi lety založen fond manželů Horových (průběžně vás o něm informujeme). Podle výroční zprávy Nadace VIA, která fond spravuje, rozdělil fond v loňském roce celkem 126 tisíc korun na pomoc Domu pokojného stáří v Ust' Čorné, základní škole ve Vilšanech a dětem z dětského domova v Mukačevě.

* **Nedopatřením** se v minulém čísle PR objevila mylná informace, že členem revizní komise SPPR byl na valné hromadě 2009 zvolen Vladimír Mlejnecký. Došlo k omylu, Vladimír Mlejnecký není členem nové revizní komise. Čtenářům i panu Mlejneckému se tímto omlouváme.

(ap)

Jak šli Rusíni do Evropy

Marko Škop je talentovaný filmař a sympatický člověk. Rusínům se věnuje opakovaně, po snímku *Iné svety je tu teď celovečerní dokument s názvem Osadné. Osadné je vesnička na samotném východě Slovenska a tudíž i Evropské unie. Tady se jednoho krásného dne rozhodli, že se v Unii zviditelní a tři zástupci obce – starosta, kněz a rusínský buditel a výtvarník – se vydali do Bruselu. Na letošním karlovarském filmovém festivalu snímek triumfoval, zvítězil v kategorii dokumentů nad třicet minut. Tím pádem v západních Čechách a ve filmovém světě vůbec triumfovali i Rusíni. Ostatně – cenu autoři filmu přebírali s rusínským medvídkem na klopně!*

O vítězném „rusínském“ snímku a rusínství obecně mluvíme právě s Markem Škopem.

Jak byste charakterizoval Rusíny?

Jsou národy velké, tradiční, a národy vyskytující se spíše v ústraní; Rusíni patří do té druhé kategorie. Navíc mají ve své povaze, v DNA zakódovanou jakousi „holubičí povahu“. Myslím tím, že se příliš neprosazují, nemají v sobě touhu a schopnost sebezprezentace. V našem filmu ale vystupuje Fedor Vico, rusínský aktivista a karikaturista, kterého to velice trápí. Jeho touhou je, aby se Rusíni ve většinové společnosti neztráceli, aby o nich bylo slyšet.

Jak důležitý je rusínský prvek ve vašem filmu?

Je podstatný, stejně jako je pro člověka podstatná identita – jak ji lidé řeší nebo neřeší. Ten film má zajímavé finále, které s rusínstvím velice souvisí: odhaluje se monument, socha, jejíž motiv je s Rusíny spjat ... Ale nechci případným dalším divákům prozrazovat víc. Velice jsme si přáli, aby snímek končil návštěvou europoslanců v Osad-

ném, pozitivně a vlídně nás přijal český europoslanec Vladimír Remek a idea, že by první československý kosmonaut jakoby z vesmíru přiletěl do téhle malé obce, se mi zdála výborná. Nakonec to nevyšlo. Těžko říct, který konec je lepší – jestli ten, který jsme plánovali nebo ten, který ve filmu skutečně je.

Jak došlo k cestě trojice mužů z obce Osadné do Bruselu?

V televizi jsem kdysi viděl zprávu z Evropského parlamentu: mluvili v ní lokální politici, kteří byli v Bruselu na návštěvě či na exkurzi. Fascinovalo mě jejich vyprávění o pohnutkách, se kterými do Bruselu jeli, o tom, co se jim tam podařilo vyjednat a s jakou vervou o tom pak vyprávěli. Požádal jsem své přátele, aby mi poradili nějaké zajímavé lokální politiky, lokální lídry s tím, že bych s nimi takovou cestu absolvoval a zjistil, o čem to celé vlastně je. Jarka Sabolová, kamarádka a redaktorka televizního rusínského magazínu, mi řekla o obci Osadné. O pravoslavném

Marko Škop

knězi, velice energickém mladém muži, a starostovi, který je politickým rekordmanem: v době, kdy jsme se poznali, byl ve své funkci šestatřicet let, dnes je to ještě o čtyři roky více, takže na zápis do Guinnessovy knihy rekordů. Oba velmi příjemní lidé. V Osadném tehdy dostali finanční podporu z eurofondů na výstavbu turistické stezky z obce do přilehlé nádherné přírody. Napadlo mě tedy filmové propojení: turistická cesta z Osadného a cesta „funkcionářů“ do Bruselu.

Pokračování na straně 10

Foto archiv

Tři „mušketýři“ – rusínští aktivisté Ladislav Mikuláško, Peter Soroka a Fedor Vico na cestě z Osadného do centra Evropy Bruselu

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ NA SLOVENSKU

* Jednou z čerstvých držitelek Ceny města Humenné je mladá talentovaná fotografka Lucia Nimcová, mimo jiné **autorka fotografické knihy „Rusnáci“**, která obsahuje z větší míry archivní fotografie. „Bez mého výběru a konceptu by tyto záběry pro širokou veřejnost neexistovaly,“ říká k tomu.

* **Rusíni na Horehroní** – tak se jmenuje bakalářská práce studentky Denisy Margétové z Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, obor ruská a východoevropská studia. Práce je k přečtení na www.rusyn.sk.

* Na internetové adrese www.rusyn.sk najdeme i stať Ferdinanda Uličného na téma **Ětnický původ Rusínů**. Autor zkoumal především rusínská zaměstnání, náboženství, sociální skladbu, právo a zeměpisné záležitosti.

* Letos 8. září zažilo kino ve Snině svátek: promítal se tu **dokument Marka Škopa Osadné**. Obec Osadné leží v okrese Snina, Škop pochází z obce Krivany v okrese Prešov. Na Slovensku zažil snímek premiérovou šňůru: Bratislava – Prešov – Osadné – Humenné – Snina – Košice. Kino ve Snině bylo zcela zaplněno a stejně jako

na všech výše zmíněných místech i tady po projekci debatovali tvůrci s obecníkem.

* Rusínská obroda na Slovensku ve spolupráci s Prešovským krajem a Soukromým centrem volného času Ptúčie uspořádaly ve dnech 24. – 26. září 8. ročník dětské části **festiválu rusínské písně Zpěvy mého rodu**. Během šesti koncertů se akce zúčastnilo se dvaatřicet dětských zpěváků z třidvaceti měst a obcí prešovské regionu.

* **Sdružení inteligence Rusínů Slovenska** a SOCIA – Nadace na podporu sociálních změn pořádaly výstavu prací Daniely Kaprálové „Zuzanka – pomoz, Bože, rano vstati“ do Auparku v Bratislavě. Expozice, která je součástí kampaně „Tu som doma“ byla k vidění ve zdejších knihkupectví Panta Rhei v první dekádě října.

* **V obci Chmelová** se 26. září uskutečnily Chmelovské dni chleba, které pořádaly obec Chmelová a Rusínská obroda na Slovensku; proběhly v rámci 10. folklórních slavností – Dnů rusínských tradic.

* **Rusíni ve filmovém dokumentu** – to je další z významných rusínských projektů.

V jeho rámci proběhly projekce v Beloveži a v Hrabské, na nichž se promítaly snímky Emil Kubeck – první rusínský romanopisec (2008, režie Vincent Bujňák), Presvjaščenij ... Vasil Hopko, blahoslavený Rusín (2008, režie Ivana Lempeľová) a komentovaná prohlídka fotodokumentů nazvaná „Jak jsme natáčeli dokument Presvjaščenij“. Záštitu nad akcí převzal předseda Světového fóra rusínské mládeže Martin Karaš.

* Na webové adrese www.rusyn.sk pokračuje veřejná **debata na téma Potřebují Rusíni politickou reprezentaci?** Zajímavé příspěvky zaslali například Fedor Vico, Martin Karaš, Branislav Lajčák, Vladimír Morochovič či Kristián Huňara. Své příspěvky a názory můžete posílat na e-mailovou adresu rusyn@centrum.sk.

* **V Ladomirové** se v polovině září setkali pravoslavní věřící z celého Slovenska. Setkání proběhlo v rámci tradičních slavností konaných při příležitosti svátku Stětí hlavy svatého Jana Křtitele, které vyvrcholily bohoslužbou.

Ve dnech 4. – 7. června 2009 se v Ruském Keresturu v Srbsku a v Petrovcích v Chorvatsku konal jubilejní 10. Světový kongres Rusínů. Hostitelské země přivítaly delegáty a hosty ze všech zemí, v nichž žijí Rusíni - ze Slovenska, Česka, Polska, Ukrajiny, Srbska, Chorvatska, Maďarska, Rumunska, USA a Kanady. Součástí kongresu bylo také zasedání Světového fóra rusínské mládeže. Novým předsedou Světové rusínské organizace byl za odstupujícího P. R. Magocsiho zvolen Ďura Papuga ze Srbska, za Česko se členem Světové rady stal Olexandr Moshkola. O průběhu a dojmech z kongresu píše tři z účastníků z České republiky.

Problémy i radosti kongresu

Delegáti byli nadšeni, že byli delegováni na kongres. Situace se zkomplikovala tím, že se jelo přes Prešov, protože cesta byla dlouhá a náročná. Další rozčarování a zdržení nastalo na hranici, protože autobus neměl vyplněné náležitě doklady. Ale s úsměvem se to zvládlo; trochu bloudění, ale nakonec jsme byli odpoledne na místě. Sice bez oběda, ale člověk je zvyklý na ledacos.

Foto Alexander Zozuljak

Delegáti z Česka: Dita Desová, Dagmar Březinová, Kateřina Romaňáková, Magda Šebková a Vlastimil Svoboda

Po příjezdu a ubytování jsme se setkali s Volodymyrem Pohoydou, který vedl delegaci a zastupoval A. Pilátovou, dosavadní členku Světové rady Rusínů. Na otázku, kde jsou ostatní, odpověděl, že někde vzadu, a nebyla tak příležitost, abychom se všichni seznámili. Mysleli jsme si, že najdeme společný stůl i řeč aspoň u večere. Nejprve jsme ale ani tam neměli možnost se vzájemně představit. Bylo to trapné a způsobilo na počátku i některé organizační zmatky. Po zahájení kongresu se např. nemohli dopočítat hlasů delegátů z ČR (zjistilo se, že hlasují i hosté). Nakonec to dopadlo dobře, poté, co se konečně vysvětlilo, kdo je host a kdo delegát.

Je škoda, že příspěvek V. Pohoydy, který přednesl na kongresu, v některých lidech vyvolal dojem, že reprezentuje pouze Podkarpatskou Rus, i když byl zástupcem všech Rusínů žijících v Česku, tedy i těch, kteří jsou původem z východního Slovenska.

Určité zmatky nastaly i při volbě člena Světové rady Rusínů za Česko. V. Pohoyda v diskusi prohlásil, že nechce být členem světové rady a navrhl za A. Pilátovou kandidáta, kterého jsme neznali. Část naší delegace pak musela odjet společně dříve s částí slovenské delegace zpět do Prešova, a nemohla se účastnit závěrečného jednání. (Když už jsme seděli v autobusu, přišel se sice V. Pohoyda zeptat na náš názor, ale to už nebylo moc platné.) Ale demokracie je přece o tom, aby se dal prostor názorům všech!

I tak, přes některé organizační nedostatky, si však myslíme, že kongres měl vysokou úroveň a byl dobře zabezpečený. Problémy se vyskytly pouze na hranicích při přejezdu do Chorvatska a zpět kvůli některým delegátům z Ukrajiny, kteří neměli v pořádku víza.

Z námětů, které na kongresu zazněly, nás upoutala myšlenka historické komise, aby se nadále používalo společné označení „karpatských Rusínů“ místo stávajícího „podkarpatských“, protože v tomto označení je zahrnuta větší část území Rusínů. Poučením a současně motivací do dalšího období je to, že všechny země a jejich organizace vyvíjí velké množství aktivit a společně se při nich setkávají, jen české organizace.

Proto je nutné pro další období začít vyvíjet aktivní činnost týkající se např. rusínských tradic, folkloru, a to nejen z Podkarpatské Rusi, ale ze všech oblastí, ze kterých Rusíni v ČR pocházejí. Je však pravda, že v průběhu kongresu byla místní (chorvatská) rusínská kapela nadšená zpěvem některých delegátů z ČR a učila se od nich rusínské písně.

Pokud pojedou delegáti z ČR na příští kongres, bylo by vhodné, aby jeli společně, aby i prezentace na kongresu byla společná.

Všem Rusínům přejeme mnoho úspěchů a štěstí. A ať se máme rádi!

**DITA DESOVÁ,
MAGDALENA ŠEBKOVÁ**

Foto Srećan Glosik

Rusínský soubor z Petrovců na scéně

Můj čtvrtý kongres

Dokončení ze strany 1

Letošní už 10. světový kongres Rusínů se konal ve dvou zemích současně. V Srbsku a Chorvatsku. Setkal se s nebyvalou pozorností médií a bělehradské televize. Jednání kongresu v městečku Ruski Kerestur snímala téměř celé, včetně kulturních programů – vystoupení rusínských souborů pěveckých i divadelních a závěrečné veselice a diskotéky v hotelu Rusalka.

Odstupující předseda Světové rady Rusínů profesor Pavel Robert Magocsi z Toronta vyzval všechny Rusíny ke svornosti, k dalším bojům a setkáváním.

Byla to další velkolepá oslava rusínství, které jsem se zúčastnil, a opět ji korunovala hudba a zpěvy. Tyto kulturní slavnosti vždy patřily a patří k zlatým hřebům kongresů. V tomto ohledu byl například báječný Prešov, ale třeba i polská Krynice v roce 2005; zde se dokonce do míst původu svých předků přijeli předvést Rusíni až z Pittsburgu! Na nich – někdy i mohutných tělech chlapečků a děvčátek odkojených kokakolou a vycpaných hamburgy – byla vidět radost a snaha vyrovnat se mrštností svým evropským kolegům a kolegyním. Možná se jim to vždy nepodařilo, ale za tu nacvičenou rusínštinu a mohutný dupot do taktu, že málem spadlo pódium, si potlesk ve stoje opravdu zasloužili.

Letos jen nakrátko – a to při přejezdu z Keresturu do Petrovců na symbolický jeden den u sousedů –, nás v autobuse přepadlo mlčení! To, když jsme projížděli územím, kde před deseti lety byla válka a panovala nevraživost. Byla to místa, kde se umíralo a vypalovaly domy chorvatských Srbů. Tehdy by zde takové setkání možné nebylo. Že se situace nadobro změnila, vidno i z toho, že na předešlých Kongresech byla zvolena do Rady žena, rusínská Chorvatka a nyní v Keresturu se stal předsedou Rusín ze Srbska.

My, delegáti z České republiky jsme se vraceli přes Prešov se slovenskou delegací vedenou Alexanderem Zozuljakem s odhodláním, že na příští Kongres přivezeme více našich časopisů, brožur a knížek. Zjistili jsme, že u našich východních a jižních sousedů šly na dračku a rozhodně o knížky historika Karla Richtera a Tomáše Piláta o legendárním brankáři Alexi Bokšayovi by zájem dle průzkumu byl. Víme přece, že čeština Slovanům na obtíž není!

Ať žije příští Světový kongres Rusínů!

VLASTIMIL SVOBODA

Rachov – středisko podkarpatských Huculů

Dobu vzniku města Rachova nelze s bližší pravděpodobností určit. Podle lidového podání založili obec Rachov pastýři a vojenští dezertéři pravděpodobně někdy v 15. století. Hlavní důvod pro volbu místa byl nejspíš ten, že rozlehlější kotlina podél břehu řeky Tisy pod stráněmi Menčulu (1380 m) měla dobré podmínky pro rozvoj a růst lokality a pozemky v údolí slibovaly vyšší úrodu. Zdejší kraj však trpěl častými vpády Poláků a Tatarů. K tomu všemu vypukl v r. 1708 mor, který si vyžádal značné oběti na lidských životech i dobytku. V r. 1721 byl na levém břehu Tisy postaven řeckokatolický kostel a církevní škola. V pozdějším období se počet obyvatel mírně zvyšoval, rozvíjel se hlavně dřevařský průmysl a pastevectví. Jako vedlejší zdroj obživy obyvatel sloužilo zemědělství a rybolov. V letech 1894-95 byla ukončena výstavba železniční trati Velký Bočkov-Jasina-Worochta, která vedla starou obchodní cestou údolím Tisy přes Jablonický průsmyk do Haliče, čímž Rachov získal dopravní spojení s ostatními částmi rakousko-uherské monarchie. Za 1. světové války, zejména na podzim 1914 a na přelomu let 1916-1917, kdy se ve východních Karpatech uskutečnily rozsáhlé ofenzívy ruské armády, v Rachově prakticky ustnul veškerý život. Hospodářské a dopravní aktivity byly podřízeny válečným potřebám - v blízkém okolí Rachova na hřebenech Karpat probíhaly těžké pozemní boje ruských a rakouských jednotek.

Dlouholeté válečné utrpení a strádání, navíc umocněné návratem nespokojených demobilizovaných vojáků, podpořilo mezi obyvateli Rachovska rozmach revolučních nálad. Přichází podzim 1918 a s ním i zánik habsburské monarchie a ukončení maďarské správy. Na jaře 1919, po krátkém trvání Huculské republiky v oblasti Jasiny a Rachova, obsazuje celou Marmarošskou župu Rumunsko, především kvůli železničnímu spojení z Chustu do Jasiny. Rachovsko se stalo součástí ČSR fakticky až v květnu až červnu 1920, po odchodu rumunských jednotek.

Již od počátku dvacátých let 20. stol. plní Rachov úlohu okresního města, je sídlem úřadů a škol – obecné a měšťanské školy (rusínské i české) a také živnostenské pokračovací školy. Rachov byl rovněž vybrán za sídlo Ředitelství státních lesů a statků, vzhledem k značné rozloze lesního masivu (celkem 107.000 ha) v širším

okolí a s ohledem na potřeby uvážlivého využití tohoto přírodního bohatství. V čele ředitelství stál dlouhá léta vládní rada ing. R. Jordán. Bylo mu podřízeno 9 správ státních lesů - na Bílé Tise, v Bohdaně, Ustěrikách, Lazenštině, Svidovci, na Černé Tise, v Trebušanech, Kobylecké Poljaně a ve Velkém Bočkově. Ve městě pracovala píla s vlastní elektrárnou. Vytěžené dříví z okolních lesů bylo dopravováno do skladů poblíž města úzkokolejnou drahou, jež vedla údolím Bílé Tisy na trase Ustěriky-Bohdan-Luhy s odbočkami do četných údolí. Při troše štěstí jste v Rachově mohli spatřit „bokoraše“ (voraře), splavující po Tise dříví z okolních lesů. I laickým okem bylo vidět, jak v té době stoupla hladina Tisy o půl metru, někdy i o víc. Zajišťoval to důmyslně fungující systém klausur (nádrží), zachycujících vodu na horních přítocích Tisy, jenž sloužil k ulehčení práce vorařů. Na Rachovsku se v té době nacházelo devět funkčních klausur; přičemž Apšinecká klausura byla vůbec největší v republice (zachycovala až 4 milióny hl vody). V roce 1935 byl dřevařský průmysl v Rachově ochromen dvouměsíční stávkou lesních dělníků za zvýšení mezd a zlepšení pracovních podmínek. Při organizaci stávků se angažovali představitel KSČ A. Borkaňuk a další. Tyto politické aktivity napomohly k výraznému posílení pozic komunistů na Rachovsku v parlamentních volbách v r. 1935, kdy získali 40% hlasů voličů.

Alespoň krátce se zmííne o zajímavém demografickém i stavebním rozvoji Rachova. Počet jeho obyvatel se v letech 1920-1939 zvýšil ze 6.800 na přibližně 10.000. Kolorit Rachova umocňovaly rázovité příbytky a tradiční oblečení Huculů, kteří tvořili jádro obyvatel města a okolí. V části města směrem k Jasině, zvané Spišáky (Zipserei), žilo přes 1.000 Němců – potomků kolonistů, kteří do Rachova přesídlili z podnětu císařovny Marie Terezie v 18. století ze Spiše. V průběhu předválečného dvacetiletí byla v Rachově uskutečněna výstavba nových domů a bytů včetně domů pro státní zaměstnance (1931). Byla vybudována sídla úřadů, výstavná budova obecné školy (1925), nový železný most přes Tisu (1930) s vydlážděním hlavní komunikace přes město, dále známý turistický hotel Klubu čs. turistů (1932) se společenským sálem, kinem a jídelnou.

Guverner Podkarpatské Rusi K. Hrabar při návštěvě Rachova v r. 1937

Mezi významné osobnosti Rachova patřili A. Štefan, guvernér Ruské krajiny na přelomu let 1918/1919, později poslanec čs. parlamentu za Republikánskou stranu, dále spisovatel a regionalista A. Banko-Rachivskij, autor několika národopisných spisů o horním Potisí. Připomejme rovněž jméno okresního hejtmána J. Jenčeka, který se významnou měrou zasloužil o rozvoj města, starostu Sokola, soudního radu dr. Škodu, okresního lékaře Šefčíka, továrníka F. Abische. V Rachově působila řada českých podnikatelů: restauratéri A. Chalupa, J. Louthan a K. Jehlík či velkoobchodník tabákem a trafikant A. Václavík. Stojí také za zmínku, že turistický hotel KČST měl dlouhá léta v nájmu F. Stočes, u kterého dle vzpomínek pamětníků měl každý štamgast připraven půllitr se svým monogramem. Známou osobností na Rachovsku se stal také J. Měrka, bývalý zeměměřič a vedoucí turistické chaty pod Kvasovským Menčulem poblíž Státních syráren a mlékáren. Vyhledávány byly rovněž Vaškova chata na trebušanském Pop Ivanu a Manova chata KČST pod Hoverlou.

Kulturnímu dění ve městě dominovalo místní ochotnické divadlo s bohatým repertoárem her; uvádělo deset až dvanáct inscenací ročně, včetně představení pro děti. Např. k 10. výročí založení čs. obecné školy v Rachově se v r. 1935 konalo divadelní představení Učitelské jednoty, na němž se hrál Loupežník Karla Čapka, byla rovněž uspořádána výstava školních prací žáků. Jiné umělecké těleso – orchestr pod taktovkou dirigenta T. Bílého – hrával při různých příležitostech oblíbené lidové i operetní skladby.

Pokračování na straně 12

Centrum Rachova při slavnosti příležitosti

Momentka z pouličního ruchu ve městě

Foto archiv

Foto archiv

Gratuluji k podpisu zákona!

Zrovna jsem doposlouchal půlhodinku ČRo 6, v níž hrál prim pan ing. Josef Havel společně s poslankyní Dundáčkovou. Mluvil velice upřímně a zaníceně, líbilo se to jistě nejenom mně, nýbrž i ostatním věrným posluchačům bývalé Svobodné Evropy.

Gratuluji k prezidentskému podpisu zákona, v němž se praví, že Čechům, kteří odešli z Podkarpatské Rusi, bude vyplacena (určitá) náhrada za nemovitý majetek, který opustili. Pan Havel v relaci moc pěkně líčil, jak - sotva se zákon dostal na prezidentský stůl - napsal dopis a br-

zo ráno ho vezl na Pražský hrad. Tentýž den se po e-mailu dozvěděl, že Václav Klaus, jehož táta také sloužil na Podkarpatské Rusi, zákon přes své původní námítky schválil.

Nevěřil jsem, že se věc podaří, jenom jsem si říkal, že snažení pana Havla napomůže zakotvit ve vědomí české veřejnosti, zvláště mladých, že na Podkarpatské Rusi Češi kdysi odvedli velký kus práce. Vždyť už i to je velká zásluha a potřebná věc. Jsem rád, že jsem se mýlil. Zároveň přeju panu Havlovi, aby dosáhl ještě víc, a totiž, aby náhradu dostali i Židé, na něž tehdejší SSSR

vůbec nemyslel, a kteří i z naší do jisté míry xenofobní země odešli za oceán.

Pořad byl velmi inspirativní, faktický a zároveň emociálně laděný. Přitom v ničem nepřestřeloval. Pan Havel například přiznal, že neví, za jakých eventuálních těžkostí se k nám vypravovali Maďary vyhnaní lidi z podkarpatských vesnic, protože jemu bylo teprve 6 let a odjžděl s maminkou z Užhorodu, odkud to bylo lehčí. A tak dále, nebudu už dál citovat, jenom řeknu, že mám radost. I dnešní Užhorod pan Havel pochválil.

BOHUSLAV HYNEK

Foto Jiří Vetiška

Ikonostas v kostelíku u Jasiny

Malé zmatení

Dodatečně jsem zjistil, že můj příspěvek v časopisu Podkarpatská Rus č. 2/2009 O sochách a toleranci bude možná žádat bližší vysvětlení. Nenapsal jsem totiž zcela jasně, že socha, o níž se zmínil reportér RSE, se měla nacházet v Užhorodě před bývalým Zemským domem a nikoliv v Praze 6. S Prahou šest to nemá nic společného. Kvůli zmatení slov to na těch řádcích totiž vypadá, že socha měla stát v Praze 6, ale já tím mínil

ČRo 6 – někdejší Svobodnou Evropu! Lze očekávat, že čtenáři nelogických vět článku budou z toho trochu zmatení. Posílám pro jistotu opravu inkriminované části. ... *asi před dvěma lety jsem zaslechl v rozhlasu na ČRo 6 zprávu, že byla vztyčena socha TGM před býv. Zemským domem v Užhorodě v místech, kde stával Lenin. Nevěřil jsem svému sluchu, neboť busta našeho prezidenta tam už dávno stojí.*

JAN ROMAN

Ještě pár slov

Osud obrazu od neznámého malíře, jenž zpodobil kancelář generálního guvernéra na P. Rusi a zobrazuje TGM a Edvarda Beneše, mi stále leží na srdci. A odpověď Petra Skaly na můj článek v PR č. 4/2008, která byla zveřejněna v čísle 1/2009, mě neuspokojuje. Právě proto, že tento obraz s tak dramatickým osudem byl nákladně restaurován, zasloužil by si místo čestnější, než v depozitáři. A o to mi jde. Petr Skala přiznává, že se podařilo vlastně už skoro odepсанý obraz zachránit, ale současně, že se po mnohaletém ukrývání v nevhodných podmínkách (myslen depozitář v Terezíně?) obraz poškodil a „došlo k nevratným změnám.“ Co to znamená? Tomu nerozumím. Odborníci, kteří obraz zachránili před zničením, by určitě přece dokázali zachránit ho podruhé! Už i proto, aby mohl být zařazen do připravovaného Kulturního a historického centra Podkarpatské Rusi v Národním památníku na Vítkově. Věřím, že se po rekonstrukci těchto prostor obraz důstojného umístění dočká, aby ho mohli návštěvníci alespoň občas shlédnout. Bylo by to také důstojné připomenutí hrdinství pana učitele Bokoteje a jeho ženy a obětavosti ing. architekta Pilipa a inž. Šrajla.

VLASTIMIL SVOBODA

CO SE PÍŠE A VYSÍLÁ O PODKARPATSKÉ RUSI A RUSÍNECH

* V létě a na začátku letošního podzimu věnovala média pozornosti zejména dvěma tématům: Rusínům (i Ukrajincům), kteří kvůli krizi přicházejí v Česku o práci či jim ztráta zaměstnání hrozí, a aktuálnímu stavu zákona o náhradách našim občanům, kteří museli zanechat svůj majetek na Podkarpatské Rusi. (O tématu píšeme na str. 8.) I když dikce publicistických textů či rozhlasových a televizních příspěvků byla vesměs informativní, média netajila názor, že požadavek na odškodnění je oprávněný. **Český rozhlas – Rádio Česko** vysílal v srpnu a v září několik relací věnovaných problematice odškodnění. I **Česká televize** (12. 9.) ve zpravodajské relaci **Události** informovala o stavu odškodnění, kde hovořil mj. ing. Josef Havel, předseda OS Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy. **ČRO 2 – Praha** věnoval (21. 8.) minulosti i současnosti Podkarpatské Rusi pravidelný pořad **Káva o čtvrté**; do vysílání živě vstu-

povali posluchači, kteří kladli otázky a přidávali vlastní poznatky a názory.

* Z dalších hlasů na podkarpatoruské téma zmiňme článek hejtmana kraje Vysočina **Jiřího Běhouňka** v listě **Kraj Vysočina** s titulem **Na Ukrajině jsme navázali na dobré vztahy** (22. 9. 1009). Informuje o výsledcích cesty představitelů kraje na Podkarpátí v polovině září a konkrétních projektech, jež připravují s tamním družebním regionem. Cesty se v polovině září zúčastnili zástupci všech politických klubů krajského zastupitelstva. „Každá taková setkání směřují k poznání a porozumění, které je duchovním obohacením pro obě strany. Na ně pak může navázat i spolupráce v hospodářské oblasti, která už přináší i konkrétní prospěch pro zúčastněné. Z návštěvy na Ukrajině máme všichni ten dobrý pocit, že jsme udělali první důležité kroky, které mohou přinést oboustranný užitek,“ končí článek. (O spolupráci kraje Vysočina se Zakarpatskou oblastí informujeme na jiném místě.)

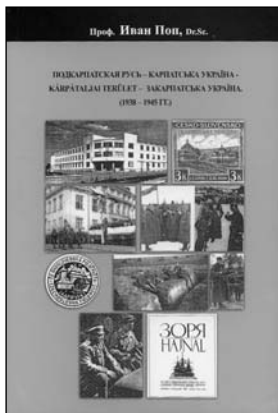
* V týdeníku Rusínů Slovenské republiky **Narodny novinky** (č. 31–32/2009) vyšel rozsáhlý článek Petra Krajňaka **Rusínský znak** v československé státní symbolice po r. 1918. Mimořádně fundovaný text doprovázený ilustracemi podrobně a zasvěceně pojednává o návrzích, vývoji názorů i konečné verzi podoby rusínského znaku v československé státní symbolice první republiky. Stať, vycházející z knihy **Vývoj československé státní symboliky** v letech 1918–1990, popisuje první návrhy státního znaku, další vývoj jeho výtvarné podoby; připomíná, kdy vznikla potřeba začlenit do něj rusínskou symboliku a seznamuje s úvahami o formě i diskusemi odborníků. Věnuje se také zániku republiky i jejího státního znaku. Přirozeně, že rusínský „medvěď“ se po druhé světové válce na znak už nevrátil. Je však stále k vidění – i s původním státním znakem - např. ve Svatovítské katedrále v Praze.

(ap)

Významná studie i aktuální memento

Název je obsáhlý, rozsah knížky útlý, zato zásadní. Renomovaný rusínský historik Ivan Pop se ve studii **Podkarpatská Rus – Karpatská Ukrajina- Kárpátaljai terület – Zakarpatska Ukrajina** věnuje krátkému, nicméně zlomovému období dějin Podkarpatské Rusi: létům 1938 – 1945. Už titul, složený z několika jazyků – všechny ovšem označují totéž území – je symbolický. Naznačuje, jak velkými zvraty tento těžce zkoušený region prošel za krátké období sedmi let. V ruském textu, vydaném v Užhorodě, vyu-

žil profesor Pop řady neznámých, málo dostupných archivních materiálů, pramenů i literatury z ruských, německých, českých i slovenských či britských zdrojů i memoárových textů. Přede vším tu však zapojuje svou vlastní odbornou erudici, schopnost pronikavé analýzy, objevování souvislostí a kvalifikovaný úsudek. Otázku Podkarpatské Rusi s drtivou převahou autochtonního obyvatelstva – Rusínů, kvalifikuje jako jeden z významných problémů střední i jihovýchodní Evropy, jež byly po skončení druhé světové války zmrazeny skutečností, že v této části našeho kontinentu se na dlouhá desetiletí zmocnil vlády totalitní komunistický systém. Základy pro pozdější poválečný vývoj byly ovšem položeny už po první světové válce, mj. nedůslednostmi a nepromyšlenostmi zakončenými v tehdejších mírových dohodách.

Ivan Pop připomíná, že podkarpatská Rusina se opakovaně významně zapsali do evropských dějin, ať např. tím, že američtí Rusíni ústy svých představitelů se vyslovili pro připojení Podkarpatské Rusi k mladému československému státu, nebo tím, že statečně bojovali proti nacistické armádě na frontách druhé světové války. Jádrem Popovy studie jsou především nečistě hry o osud Podkarpatské Rusi od mnichovské krize až po definitivní verdikt, že region bude připojen k Sovětskému svazu. Jako svérázná, nespravedlivá a protiprávně získaná „válečná kořist“. Věnuje se špinavým zákulisním praktikám nacistického Německa, jež hned po mnichovské konferenci začalo hrát na Podkarpatskou „ukrajinskou kartu“; dotýká se zákulisí vídeňské arbitráže, předání území Maďarsku a důsledkům tohoto aktu; píše o počínání tehdejších rusínských politiků různého politického zaměření, zpravodajské činnosti německých agentů prostřednictvím tzv. Karpat-

ské Sítě, o ustupování prezidenta Beneše sovětským požadavkům atd. Autor mj. dokládá, že Sověti užili v případě Podkarpatské Rusi obdobných metod a praktik, jež se jim o několik let dřív „osvědčily“ při anexi pobaltských republik.

Kniha se čte se téměř bez dechu. Nejen jako fundovaný odborný text, ale i jako poutavý, místy téměř detektivní příběh o osudu jednoho evropského regionu. A také jako stále aktuální připomínka, že ve hře velmocí se malé národy (i státy) mohou snadno ocitnout v roli míčku či pěšáka na šachovnici. Kniha si zaslouží české vydání, neboť má mnoho co říci i naší veřejnosti.

AGÁTA PILÁTOVÁ

a společenským organizacím. Celkem 51 kapitol! Text doprovázejí četné fotografie a půvabné dobové inzeráty.

Také další publikace **Lidové umění Podkarpatské Rusi** S. K. Makovského je reprintem českého vydání z první republiky (r. 1925). Zasloužená, odborně fundovaná etnografická studie se zabývá lidovou výtvarnou tvorbou; kapitoly jsou věnovány řezbářství, keramice, oděvům, ozdobám a výšivkám. Doplnuje je 10 barevných celostránkových příloh a 100 černobílých reprodukcí. Jde opět o významný ediční počín, navíc velmi slibně graficky vyvedený.

Uznání za oba ediční činy patří editoru Ivanu Latkovi, a také MZV ČR, u druhé zmíněné knihy i Kraji Vysočina, jež vydání podpořily.

(ap)

Stále živé knihy

Užhorodská společnost české kultury J. A. Komenského a Klub T. G. Masaryka společně s partnerskými organizacemi pokračuje ve vydávání reprintů významných publikací z první republiky o Podkarpatské Rusi. Dalším je sborník **Podkarpatská Rus v letech 1919 – 1936** v rusínském jazyce. Obsahuje stati věnované nejdůležitějším oblastem rozvoje Podkarpatska od významných autorů té doby. Úvodní článek senátora dr. E. Bačinského připomíná některé významné ediční počiny v Československé republice, jež v letech po r. 1919 vyšly z pera rusínských i českých autorů. Dověďuje, že téma Podkarpatské Rusi zajímalo autory i nakladatele a jistě i čtenáře. Jádrem Bačinského stati je však připomenutí, že demokratický rozvoj země směřující k autonomii v rámci Československé republiky (slíbené ostatně už při přičlenění Podkarpatské Rusi k ČSR) vyžaduje široké vzdělání lidu, a těmto cílům chce sloužit i tato publikace. Guvernér Podkarpatské Rusi K. Hrabar zvolil pro text, obsažený ve sborníku titul *Na úsvitu autonomie*. „Ve chvíli, kdy píšete tento článek, stojíme už na prahu autonomie naší vlasti,“ věřil v r. 1936 významný politik. Dějiny mu bohužel nedaly za pravdu, nicméně to nesnižuje hodnotu jeho ušlechtilých a upřímně míněných názorů a snažení. Ani pozitivní výsledky meziválečného rozvoje podkarpatského regionu, což sborník slovem i obrazem přesvědčivě dokládá. Jednotlivé kapitoly se věnují průmyslu, zemědělství, vodnímu a lesnímu hospodářství, školství a vzdělanosti, zdravotnictví, kultuře (divadlo, výtvarné umění, literatura a publicistika, hudba a zpěv aj.), sportu, rozvoji samosprávy a společenského života, politickým

Legionáři

Publikace Radana Láška **Velitelé praporů SOS** přibližuje životní osudy 31 legionářských důstojníků, kteří byli v roce 1936, v době zvý-

šeného ohrožení Československa, určení za velitele zcela nového bezpečnostního sboru. Velitelé třicetitisícového kontingentu Stráže obrany státu jsou dosud neznámými osobnostmi naší novodobé historie. Kromě aktivní účasti v československých legiích se většina z velitelů SOS za II. světové války zapojila do vojenského odboje a téměř třetina z nich za to zaplatila životem. Osudy výjimečných důstojníků v publikaci ožívají přes 170 dobových snímků a dokumentů z rodinných pozůstatostí i ze soukromých sbírek. K jednotlivým životopisům jsou připojeny materiály vztahující se k působení dotyčného v legiích, SOS nebo v protinacistickém odboji.

První tečka za odškodněním

V minulých dnech jsem se jako předseda občanského sdružení Podkarpatská Rus, náhrada majetkové újmy, ale i jako ten, kdo mnohé žadatele osobně zastupuje, zúčastnil několika jednání na ministerstvu financí, které agendu doposud vyřizovalo a ministerstvu vnitra, jež ji podle zákona bude provádět. Shrnuji zde všechny poznatky od 29. června 2009, kdy zákon podepsal pan prezident, do poloviny září 2009.

Po skončení II. světové války a odstoupení území PR bývalému SSSR svítila naděje, že podle Protokolu mezistátní smlouvy a následného zákona dojde k odškodnění. Tuto naději vzaly únorové události r. 1948. Na dlouhou dobu bylo toto téma jakoby zakázané - SSSR je náš největší přítel, chtít po něm něco nelze a pod. Dlouho se nic nedělo, až v r. 1959 vyhláška min. financí č. 159/1959 Ú.l. dala těm, kdo měli malé majetky, zhruba 4% jejich hodnoty. Ostatním definitivně nic. Tento stav prakticky trvá dodnes a skončí 1. 10. 2009.

Neúnosnost této situace - platnost zákona o odškodnění a zároveň jeho neplnění na základě podzákoného předpisu - diskriminační vyhlášky, vyvolávala nespokojenost mezi poškozenými. Ministerstvo financí nejevilo zájem situaci změnit. Proč také, když to tak dlouho a dobře fungovalo. To, že SSSR finance dal, bylo jedno.

Nespokojenost se situací po r. 1989 vyvolala v r. 2001 v Brně založení občanského sdružení Podkarpatská Rus - náhrada majetkové újmy. Základnou mu byla Společnost přátel Podkarpatské Rusi. Ve vedení obč. sdružení jsme začínali tři. Po dvou letech jsem zůstal sám a s jiným místopředsedou. O tom, proč tomu tak je, jsou členové sdružení informováni. Myslím, že naše taktika byla správná - na výsledek se sice čekalo 8 roků, ale to proto, že snahy o odškodnění měly dosti překážek: vládu ČR, ministerstvo financí, některé poslance a ministry, dokonce i veřejné mínění. Prý proč dávat peníze nějakým Rusákům a pod. Inu, zapomnělo se na nás. Obtěžovali jsme. Ale postupně, za pomoci ombudsmana, některých poslanců a senátorů, i přechodem k soudním řešením, podáním stíž-

ností k Ústavnímu soudu, k Evropskému soudu do Štrasburku, se začala situace měnit.

Věc se začala řešit po dvou rovinách - jednak pomocí soudů, kde žalobce spolu s právníkem zastupují, a jednak v rovině zákonodárné, kde větší úlohu sehrálo občanské sdružení. Šlo o to přesvědčit poslance, aby se s naší situací seznámili a věnovali se jí. Našli jsme některé, kteří byli ochotni se za nás zasadit - Sobotka, Orgoníková, Tejc, Hamáček, Dundáčková, Bratský, Páralová, Kováčik a další... Rád bych jmenoval i senátory, kteří nám pomohli: Hálek, Chválek, Paukrťová, Bayerová, Kubera, Jermáf. Ale byli i ti, kdož odškodnění nepřáli, např. ministr financí Kalousek, C. Svoboda a pod.

Hodně pomohla akce, kdy žadatelé navštívili své poslance. Navštívili jsme víc než 120 poslanců a senátorů - já sám nejméně 20. Absolvoval jsem nejméně 8 obhajování v poslaneckých či senátních komisích a výborech. Mnozí poslanci totiž o našem problému nic nevěděli, ale informovali jsme je a získali pro věc.

Na rozdíl od již dohodnutého znění zákona, který jsem představitel na II. valné hromadě obč. sdružení 18.10.2008, byl nakonec schválen okleštěný, tzv. komplexní pozměňovací návrh představený na druhém zasedání ústavně právního výboru poslanecké sněmovny. Komentář k němu byl zhruba takový: ber nebo nech ležet. Tak jsem raději bral - aby vůbec něco bylo. Zákon byl po 4 projednáních v Posl. sněmovně a jednom v Senátu schválen a podepsal jej pan prezident. Myslím, že náš případ dokazuje, že když má někdo pravdu a promyšleně za ní jde, dosáhne svého. I to něco svědčí o demokracii. I když zákon není dokonalý. Bohužel nepočítá s tím, že na odškodnění dosáhnou jako žadatelé vnucci původních majitelů a stanovuje max. hranici na 2 mil. Kč na případ.

Podmínkou je bývalé československé občanství původních majitelů, současné čs. občanství k datu nabytí platnosti zákona - 1.10.2009. Také prokázání bývalého majetku. Novinkou je, že se mohou přihlásit i noví žadatelé, kteří nepodalí přihlášku v r. 1947. Musí ovšem prokázat jednak, že jsou oprávněné oso-

by (max. děti původních majitelů), ale hlavně, že původním majitelům majetek patřil. To proto nově přihlášené bude největší překážka.

Vycházím z toho, že jsem za přítomnosti delegace našich poslanců ty osoby, které by na ukrajinské straně mohly pomoci, dokázal přivést až ke gubernátorovi, ale výsledek přes mnohé urgencye není žádný. Věřím však, že trpělivou prací dosáhneme vylepšení zákona; otázkou ale zůstává, jestli se té chvíle dožijí někteří z těch, kteří na odškodnění mají nárok.

Ostatně nový zákon se jmenuje - Zákon o zmírnění majetkových křivd československých občanů, kteří zanechali svůj nemovitý majetek na území Zakarpatské Ukrajiny... Faktkem je, že podle toho, co vím o jednotlivých případech, nový zákon jich vyřeší cca 60% - tam, kde majetky nebyly příliš velké. Za odškodnění se ale stejný dům nepostaví. V některých dalších se jedná o pokračování diskriminace. Ovšem poslanecká vůle byla jen taková, jaká byla.

Nyní jde o to, dostat do hry ty, kteří z odškodnění zatím vypadli. První krok tím nejbolestivějším směrem byl učiněn. K soudu byla již podána žaloba na vrácení tzv. vnuků do hry. V současnosti se pracuje na tom, aby padla dvoumilionová hranice, která je v zákoně obsažena.

Z jednání na min. vnitra mám dobrý pocit, že MV je na akci dobře připraveno a jasné případy, u kterých bude doloženo vše, co zákon požaduje, do půl roku vyplatí. Byl jsem upozorněn, že MV bude postupovat přesně v duchu lityry zákona a správního řádu, což je vzkaz i těm, kdo si věc zařizují sami. Doufám, že těm, které zastupuji, navíc ve věci pomůže Evropský soud ve Štrasburku. Některé větší případy z dřívějšíka se řeší u soudu a bude lepší, když se i tam dořeší.

Podávám tuto zprávu jako předseda občanského sdružení o prvním výsledku osmiletého snažení a doufám, že druhý díl bude kratší a že budou uspokojeni všichni oprávnění žadatelé. V této finančně rozjitřené době více dosáhnout nešlo.

Ing. JOSEF HAVEL,
předseda obč. sdružení

Podkarpatská Rus - náhrada majetkové újmy

Aktivní Jindřichův Hradec: výstavy, výlety, zájezdy

Odbočka SPPR v Jindřichově Hradci uskutečnila v uplynulém období několik úspěšných akcí pro své členy i širokou veřejnost. Ve spolupráci s Městskou knihovnou se nám podařilo uspořádat výstavu „Krásy Karpat a okolí Jasiny“.

Již po desáté absolvovali členové naší odbočky rekreační pobyt v lázních Harkány v Maďarsku; letos se této oblíbené akce zúčastnilo 9 členů. V prázdninovém období nám bylo také umožněno ve spolupráci s jindřichohradeckým Domem dětí a mládeže uskutečnit jubilejní výstavu fotografií. Výbor odbočky připravil a provedl instalaci věnovanou tématu „Devadesát let od připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice.“

Návštěvníci si prohlédli celkem 130 vystavených fotografií, které mimo jiné dokumentovaly

Členové Jindřichohradecké odbočky byli na výletě v maďarské Harkányi

podíl T. G. Masaryka a vývoj regionu za první republiky; výstava obsahovala také reportážní

fotografie obyvatel ze střední a východní části dnešního území, včetně výstupů na vrcholy Karpat, Bliznicu, Petros a Hoverlu.

Členové naší odbočky se aktivně podíleli na denních službách a podávali výklad jednotlivým zájemcům - návštěvníkům výstavy. Na podzimní dny roku, na dny 22. a 23. září, byl připraven pro všechny členy odbočky výlet do rekreačního střediska Tokaniště v chráněné krajinné oblasti Třeboňska. V současné době v Žirovnici na zámku je autorská výstava reportážních i přírodních snímků Jiřího Vetyšky; autor věnuje část vystavených fotografií tématu Podkarpatské Rusi - její přírodě i obyvatelstvu. Výstava trvá dva měsíce.

JÍŘÍ VETÝŠKA

předseda odbočky SPPR Jindřichův Hradec

Osudy rusínských Židů v Uličskej doline

2. část (pokračování z č. 2-2009)

V minulom režime sa tragické udalosti v Kolbasove neprípomínali. „Nikdy sa tu nekonali žiadne pietne alebo spomienkové stretnutia. Oficiálne sa o tom nehovorilo, ľudia sa však roky k udalosti vracali a rozoberali ju. Tvrdilo sa, že Židov niekto udal, asi niekto z tých, čo im závideli, že začnú znova obchodovať“ hovorí Juraj Vojnár.

V neďalekej dedine Uličské Krivé dnes žije vyše osemdesiatročná žena, ktorá tvrdí, že sa s Jakubičovou, ktorá prežila masaker, stretla po mnohých rokoch v Spojených štátoch. Volá sa Gizela Lipovská, sama prežila Osvienčim a ako jediná sa potom vrátila domov. „Jej manžel mi zakázal sa s ňou o tom rozprávať. Potom, ako odišla z Kolbasova, nikdy o tej noci nikomu nič nepovedal,“ tvrdí Lipovská.

Gizela Lipovská sa narodila v Uličskom Krivom a tam žije aj dnes. Všetci jej blízki zahynuli v koncentračných táborech alebo po vojne odišli za more, lebo nechceli zostať v krajine, ktorá ich vydala na smrť. Iba ona sa potom, ako prežila rok v Osvienčime, rozhodla vrátiť do rodnej dediny. Zostala, aj keď vo svojom dome našla bývať cudzích ľudí a všetky jej veci zmizli. Nerozhodla sa odísť dokonca ani vtedy, keď sa po svojom návrate dozvedela o kolbasovskej tragédii a poslední banderovci sa ešte stále potulovali po okolitých lesoch. Jej rodné meno je Weisbergerová. Má 82 rokov a je dnes posledným Židom, ktorý ešte žije v okrese Snina.

Nikdy sa ešte verejne nevyrozprávala zo svojej osobnej traumy. Žila totiž viac ako päťdesiat rokov v malej dedine na okraji republiky bez kontaktu s oficiálnymi židovskými organizáciami. Nikto sa preto nezaujímal o jej svedectvo o udalosti, ktorá prepísala dejiny. O Osvienčime nechce Gizela Lipovská hovoriť ani dnes. Nie je to preto, žeby si na hrozné udalosti nepamätala. Všetko jej spomínanie však prerušuje jedna otázka, ktorá sa vracia znova a znova: „Prečo sa to stalo, načo a pre koho to bolo dobré,“ opakuje veľa krát. Stále má strach, že by jej niekto, pretože je Židovka, mohol ublížiť. „Neverím už nikomu,“ povie. Po dlhom prehovárani sa rozhodne: „Tak vám niečo porozprávam, aj keď vy mladí nedokážete pochopiť, čo sa vtedy dialo,“.

Dejiny sa zmocnili osudu Gizely Lipovskej po prvýkrát v roku 1941. Uličské Krivé, kde žila so svojimi deviatimi súrodencami a rodičmi, sa nachádzalo na území, ktoré bolo na základe Viedenskej arbitráže v roku 1938 odovzdané Maďarsku. Jej brat ušiel do Ruska aby nemusel ísť do vojny za cudziu krajinu. Ako rodina diverzanta sa všetci stali nespoľahlivými. „Prišli po nás v jedno skoré ráno v roku 1941. Zobudili nás, skoro nič sme si nestihli zobrať, potom nás naložili do dobyčích vagonov a viezli na Podkarpatskú Rus,“ spomína Lipovská.

Nevie, ako dlho šli vlakom, ale niekedy stáli v stanicach aj týždeň. Potom zastali v poli a už nešli ďalej. „Boli nás tam stovky – Poliáci, Maďari, Ukrajinci, Slováci. Bola zima, nemali sme čo jesť a len sme čakali na smrť,“ hovorí. Ľudí

Photo archive

z tohto provizórneho tábora postupne odvážali. Lipovská nevedela kam, ale rozprávalo sa, že ich strieľali. „Vraj im prikázali vykopat si hroby a potom ich zastrelili. Neskôr o tom hovoril Žid zo Zboja, ktorý to prežil s prestrelenou nohou,“ tvrdí.

Po pár týždňoch živorenia v zemi nikoho im dovolili vrátiť sa domov. Nepobudli tam dlho. Druhýkrát prišli po nich v máji 1944. Keď dorazili do Osvienčimu, za strašného kriku sa otvorili vagony a začala selekcia. O Gizele dôstojník SS rozhodol, že pôjde na prácu. Na rampe videla svojich rodičov a osem súrodencov poslednýkrát. „Vtedy nás rozdelili, nepracovali sme spolu. Nevieim, kedy a ako zomreli, nikdy som už o nich nič nepočula, asi skončili v plyne,“ hovorí.

Lipovská nedokáže hovoriť o všetkých zverstvách, ku ktorým dochádzalo v „továrni na smrť“. Zážitok holokaustu je podľa nej nevyhovodateľný. „Robili sme tie najťažšie práce. Prežila som asi vďaka tomu, že som bola z domu naučená ťažko robiť na poli,“ myslí si dnes. Horšie, ako práca bol neustály hlad. „Človek nedokázal myslieť na nič iné, len ako zohnať niečo na jedenie. Išlo len o jedno – ako prežiť. Ak však niekto čo len zdvihol šupy porozhadzované na zemi, musel potom celú noc stáť na mraze a ešte ho polievali vodou,“ sprítomňuje dávne utrpenie.

Lipovská sa stala aj súčasťou jednej z najsmutnejších kapitol tábora, ktorým boli lekárske pokusy na väzňoch. Patrí k tým, ktorí prišli do kontaktu s neslávne známym lekárom Jozefom Mengelem. Následky na svojom zdraví si nesie dodnes. Nikdy preto nemala deti. „Nebudem o tom hovoriť,“ povie.

V roku 1945, keď sa k Osvienčimu blížil ruský front, bola Gizela Lipovská spolu s ďalšími 58 –tisíc väzňami prinútená k pochodu smrti – väčšia časť z nich bolo v ich priebehu zavraždená. „Každého kto nevládal, tam zastrelili. Ješť sme takmer nedostávali. Hnali nás stále ďalej. Po nemeckom území sme sa presúvali od

tábora k táboru, všade sme ťažko pracovali na budovaní obranných postavení, opravovali sem koľajnice, letiská,“ pamätá si. „Najviac mi poškodil Ravensburg, veľmi som tam zoslabla,“.

Miesto, kde k nim dorazila ruská armáda, Lipovská nepozná. Bola vyčerpaná a veľmi chorá, takmer už nevnímala. Pamätá si, že všetci väzni šli po oslobodení na očistu. Potom im Rusi dali najesť, ale po dlhých mesiacoch hladovania to pre mnohých znamenalo smrť. Nakoniec všetci prešli zberným táborom v Budapešti. „Boli tam ľudia zo všetkých koncentrákov,“ spomína. Domov sa pre chorobu vrátiť nevládala, preto ju jej priateľka, s ktorou prežila pochod smrti, vzala do sanatória jej otca niekde v Maďarsku.

Po pol roku v sanatóriu, sa náhle rozhodla, že sa vráti domov. Jednoducho ju niečo ťahalo do Uličského Krivého aj keď vedela, že nikto z jej rodiny sa tam už nevráti. Prežil len brat, ktorý odišiel do USA. Nevie vysvetliť prečo sa vtedy vrátila do Uličského Krivého. „Musela som odísť. Šla som v zime, hranice som prechádzala lesoch na čierno, lebo som nemala doklady,“ hovorí. Dátum svojho príchodu si pamätá presne – 6. januára 1946. Keď však konečne dorazila do dediny, oľutovala svoj návrat. V dome jej rodičov totiž bývali ľudia, ktorým cez vojnu zhorel ich príbytok. Zostali tam až do roku 1955. Bývala spoločne s nimi, kým si nepostavili vlastný dom. „Neboli radi, že som sa vrátila.“ Všetky jej veci popredali Maďari na dražbe. Napriek tomu sa rozhodla začať odznova.

Po vojne zostala v Uličskom Krivom - ako jediný Žid v širokom okolí. Zo svojou tragédiou sa vyrovnávala sama. „Mala som možnosť odísť do Ameriky, bola som sa tam dvakrát pozrieť za bratom, ale nezostala som. Žila som tu ako som mohla.“ Predávala v miestnom obchode, vydala sa za kresťana a tvrdí, že celý život prežila s obyvateľmi dediny ako so svojimi blízkymi. „Žila som tu so susedmi ako sestra s bratom.“

Židovskú kartu proti nej obrátili iba raz: „Manžel bolo tajomníkom MNV. Keď ho chceli dostať z funkcie priťažilo mu, že som Židovka.“

Spomienky na transport, rampu, plynové komory, krematóriá spred šesťdesiatich rokov Lipovská prenasledujú dodnes. Vďaka osobným svedectvám ľudí ako ona, nemôže byť Osvienčim zabudnutým obdobím ani pre nás.

Fakty o Osvienčime

Osvienčim (po nemecky Auschwitz), v ktorom dokázala prežiť viac ako rok Gizela Lipovská, bol najväčším nemeckým koncentračným a vyladzovacím táborom. Bol založený na Himmlerov rozkaz v apríli 1940 v blízkosti rovnomenného poľského mestečka. V marci 1941 prikázal Himmler vedľa kmeňového tábora postaviť druhý rozsiahlejší komplex, ktorý nazval Osvienčim II – Birkenau (Brzezinka). Ten sa stal centrom masového vyvražďovania Židov. V marci 1942 v neďalekých Monovicach zriadili tábor Osvienčim III, ktorý sa stal továrňou na výrobu syntetického kaučuku. K Osvienčimu patrilo aj 45 ďalších pracovných táborov.

Pokračování na straně 10

Jurij Vynnyčuk, přítel z Ukrajiny

Rád bych čtenářům představil současného významného ukrajinského spisovatele Jurije Vynnyčuka. Výčet jeho tvorby různých žánrů beletristických, publicistických i překladatelských svědčí o autorské plodnosti. Z jeho tvorby vyšly český např. knihy povídek Chachacha či Příběhy z Haliče v překladu Rity Kindlerové. Jeho dílo nese pečeť „disidenství“, v tom má blízko k řadě našich předlistopadových autorů. Patřil mezi zakázané literáty, jeho satirický pohled na svět a černý humor komunistickému režimu nevyhovovaly. Hoši od KGB mu při domovních prohlídkách jeho práce zabavovali a před soudem za protisovětskou činnost ho zachránila jen přicházející perestrojka. Značná část jeho zabavené prózy se dostala znovu na svět díky bývalému příslušníku KGB, od kterého získal zpět kdysi zabavené texty svých prací.

Vynnyčuk k nám má blízko nejen proto, že je doma ve Lvově – což je pouze na skok od Podkarpatské Rusi –, ale také má rád a překládá českou literaturu. Z našich autorů ho láká Hrabal, jehož knihu vydal pod názvem Varjatý, chystá Obsluhoval jsem anglického krále. Intenzivně prožíval kulturně-politické osudy naší země. Velmi si vybavuje ten den v polovině srpna 1968, kdy sovětské tanky projížděly Ivano-Frankovskem, kde tehdy bydlel, a mířily do ČSR. „Jely přes celé město“ – vzpomíná – „s hrozným hukotem a s otevřenými poklapy, z nichž vyhlíželi vojáci.

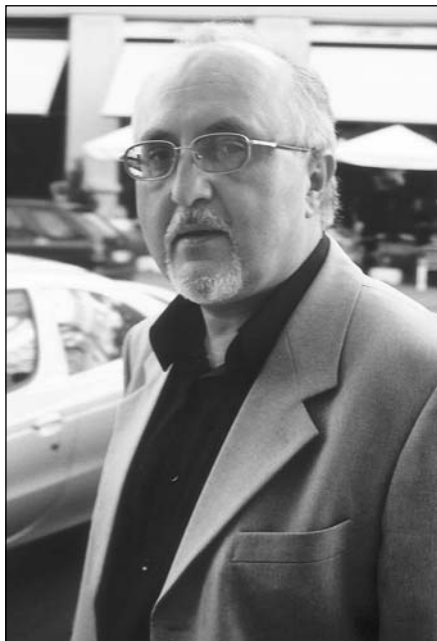

Foto Ondřej Hutěs

Lidé na chodnicích kamenili v němě hrůze.“ Srpen 1968 nebyl jen koncem pražského jara, ale i koncem náznaků oblevy na Ukrajině. Začaly represe, pronásledování jinak smýšlejících, zesílila cenzura, mnoho knih a autorů bylo zakázáno. A týkalo se to nejen volnomyšlenkářských děl,

ale i ukrajinské historie a literárního dědictví. V roce 1972 se na Ukrajině přestaly publikovat i předválečné české knihy o historii. Nesměli se vydávat nejen spisovatelé, kteří psali do roku 1917, ale ani ti, kteří psali ve 20. a 30. letech a z nichž byla většina zlikvidována roku 1937. „Polsky a česky jsem četl už od dětství,“ svěřuje se tento přední spisovatel. „Na léto jsem jezdil k dědovi a babičce k Tarnopolu, kde bylo možno ještě v 50. a 60. letech potkat Čechy. U jedné staré Češky jsem si půjčoval předválečné knihy. Rád jsem u ní pobýval i kvůli výtečným knedlíkům...“

Jurij Vynnyčuk se seznamoval se světovou literaturou díky znalostem polštiny a češtiny. I když na Ukrajině existovala cenzura, na knihy a časopisy vydávané v socialistickém bloku se nevztahovala. Např. česká Světová literatura byla zdrojem poznání moderní západní literatury – vycházeli tam autoři, o nichž se v SSSR nešlo ani zmínit. Vynnyčuk čerpal z vyřazených českých knih – Josef Škvorecký, Milan Kundera, Jan Skácel, Bohumil Hrabal. „Slovenské knihy a časopisy byly moje okno do Evropy,“ tvrdí.

Vynnyčukovy texty mají příbuznost s českou humoristickou literaturou klonící se k švejkovství, k jeho odkazu má autor blízko. Říká: „V zemi rudých idiotů bylo možno přežít pouze tak, že jste ze sebe dělali Švejka.“

JAN ROMAN

Osudy rusínských Židů v Uličskej doline

Dokončení ze strany 9

V plynovej komore v Birkenau v septembri 1941 prvý raz vyskúšali na stovkách sovietskych zajatcov vražedné účinky cyklónu B. Neskôr tu boli postavené štyri veľké plynové komory, v ktorých mohlo byť denne zavraždených šesťtisíc ľudí. Podľa väčšiny zdrojov sa na týchto miestach prvá masová vražda Židov pomocou plynu uskutočnila 12. mája 1942. Od konca marca 1942 začali do tábora prúdiť židovské transporty z nacistami ovládaných krajín a zastavili sa až v júli 1944. Končili sa tu aj takmer všetky transporty z nášho územia. Podľa rôznych odhadov bolo v Osvienčime zmanených 1,2 až 1,6 miliónov ľudských životov – prevažne Židov, ale aj Poliakov, Rusov a Rómov. Keď 27. januára vstúpila do tábora Červená armáda, našla tu 7650 vyčerpaných a chorých väzňov a veľa dôkazov o zločinoch, ktoré nacisti nestačili včas zničiť.

Osvienčim sa stal symbolom udalosti, ktorá pretrhla kontinuitu morálnych a duchovných dejín Západu. Nemecký mysliteľ Theodor Adorno to zhrnul do metafory, že po Osvienčime už nie je možné písať básne. Podľa Imre Kertésza, nositeľa Nobelovej ceny za literatúru, je Osvienčim „nulovým bodom dejín“, od ktorého musia ľudia začať celkom odznova hľadať všeobecne platné hodnoty.

Text jsme získali od rusínských přátel ze Slovenska.

Jak šli Rusíni do Evropy

Dokončení ze strany 3

Mluvíme o Evrope, o Evropské unii; i podle vás asi Rusíni – potažmo Podkarpatská Rus – do Evropské unie patří ...

Jistě! Duchovně určitě patří do eurounijního společenství.

Jak těžké je v oblasti Osadného zachovat si rusínskou identitu a zvyky?

To souvisí s naturelem. Jak už jsem říkal, Rusíni se navenek, vůči svému okolí, moc neprojevují, ale jsou jedinci, kterým „rusínská otázka“ leží na srdci a bijí se za ni.

Tím se vracíme k Fedoru Vicovi; s takovým člověkem se asi dokumentaristovi spolupracuje dobře ...

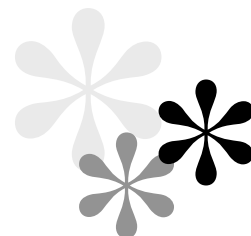
Fedor Vico je jedním z krásných lidí na tomto světě. Je autentický, nonstop originální. Když s ním sedím, když můžu být v jeho společnosti, třeba i hodinu se trápím z jeho myšlenek, pak se moje pocity překlopí k čiré radosti z toho, že s ním vůbec můžu být. Stručně řečeno: je to radost z toho že se s ním můžu trápit. Vico je skutečná individualita, neopakovatelný jedinec. A to je fascinující. A proč je právě on jedním z protagonistů filmu? Je předsedou mediálního výboru Rusínské obrody v Prešově, moderním jazykem řečeno něco jako PR – manager Rusínů. A kromě toho tu je ten jeho humor a originální myšlení. Věděl jsem, že to-

hle všechno by našemu snímku mohlo pomoci. Proto jsem tedy seznámil a propojil činovníky Osadného – starostu a pravoslavného kněze – právě s Fedorem Vicem. A byl to i Vico, kdo pomohl tomu, že v úvodu dokumentu přijel do malé východoslovenské vesničky europopslanec a zmíněné činovníky pozval do Bruselu.

Z východního Slovenska pocházíte i vy sám; pokládáte za důležité představovat prostřednictvím filmů váš rodný kraj?

Každý autor, každý tvůrce má nějaké svoje citové vnitřní téma. Prostřednictvím tohoto tématu chce mluvit o tom, co ho trápí, zajímá, čemu rozumí. Doufám, že východnímu Slovensku, stále rozumím. Každopádně mě to tam ohromně baví. Je to kraj pod Karpaty, nesmírně krásný. A konkrétně Osadné je nejen na hranici Evropské unie a zbytku Evropy, ale současně na hranicích Slovenska, Polska a Ukrajiny. Je to vesnička, kde končí cesty a začíná nádherný národní park s pátým stupněm ochrany. Takové podmínky vytvářejí v dobrém slova smyslu jakousi „konzervu“: najdete tam věci, které jsou čisté. A jak říkám – to mě velice baví.

TOMÁŠ PILÁT

Rachov – středisko podkarpatských Huculů

Dokončení ze strany 6

Místní zajímavost představovala rusínská dechovka, jediná v kraji, kterou řídil kapelník F. Solnička z Velkého Bočkova. Rachov se stal uměleckou dílnou pro některé mladé, umělecky nadané zaměstnance Ředitelství státních lesů. Jako příklady uveďme básníka A. Marka a malíře Č. Čočka, který se ve své tvorbě věnoval převážně huculským typům. Rachovské motivy si oblíbil také další malíř, četnický strážmistr Hlavsa. Ve společenském životě města nechyběly pravidelné aktivity Sokola, kulturně-vzdělávacích spolků Duchnovič a Prosvita, místních odboček Čs. Červeného kříže, samaritánského a hasičského sboru. Město se postupně stává oblíbeným střediskem cestovního ruchu a turistickým východiskem k poznávání rázovitého kraje, lemovaného na východě nejvyššími vrcholy poloninských Karpat. Řada lidí si tento kraj zamilovala a našla si zde zaměstnání. Jiní se sem rádi a často vraceli, vyhledávající v nedotčené přírodě odpočinek a možná i nějaké to dobrodružství. Nálady a blízký vztah místních českých starousedlíků k Rachovu výstižně vyjadřuje báseň Rachovské stráně, zhudebněná v r. 1935 skladatelem S. Libosvárem:

*Rachovské stráně, jesení malované,
Váš obraz vábný v mé srdce pad',
Rachovské stráně, chatkami obsypané,
Kdož vás by mítí nemoh' rád.*

*Rachovské stráně, i když vám listí zvadne
A chystáte se přes zimu spát,
Rachovské stráně, i v tomto hávu bílém,
S tím chmurným zjevem mám vás rád.*

Motivy Rachovska našly odraz v literární tvorbě i dalších, známějších českých spisovatelů. Např. v románu J. Vrbý Duše na horách sledujeme životní příběh českého lesníka z Domažlicka, vyslaného do jedné z lesních správ rachovského Ředitelství státních lesů a statků. S. K. Neumann vydal v r. 1933 Enciány z Popa Ivana, obsahující pohledy spisovatele

na realitu československého východu na počátku 30. let a jeho hodnocení tamního života. V literární tvorbě se uvedl i ruský emigrant B. Jefremov, který roku 1934 vydal v Rachově sborník pod názvem Podkarpatské povídky. V červenci 1937 vychází díky redakční péči J. Mikulíče číslo kulturně-společenského měsíčníku „Mosty“, věnované historii a turistickým zajímavostem Rachovska.

Na závěr stručně připomeňme některé významnější události v Rachově a návštěvy prominentních hostů ve městě. V roce 1932 je v centru města poblíž kostela odhalen pro veřejnost pomník T. G. Masaryka, jeden z pěti Masarykových soch na celé Podkarpatské Rusi. V roce 1933 na Rachovsku natáčí společnost K. Innemana film z huculského prostředí Děvče ze slunných hor. V červ-

nu 1936 je Rachovsko cílem cesty ministra vnitra J. Černého, který se za přítomnosti řeckokatolického biskupa A. Stojky a zemského prezidenta A. Rozsypala zúčastnil obřadu vysvěcení kapličky sv. Nikolaje na Kvasovském Menčulu. V témže roce byl na krátké pracovní cestě v Rachově známý podnikatel J. A. Bafa, který zde vedl jednání o akvizici turistického hotelu pro svoji společnost, i když bezvýsledně. Známý pražský písničkář K. Hašler pobývá na Rachovsku v létě 1937 se svým přítelem, tenistou K. Koželuhem. Na podzim 1938, v době mnichovské krize, byl v Rachově zřízen výcvikový tábor pro zahraniční dobrovolníky, hlavně z Jugoslaviie, kteří se přihlásili do řad čs. armády.

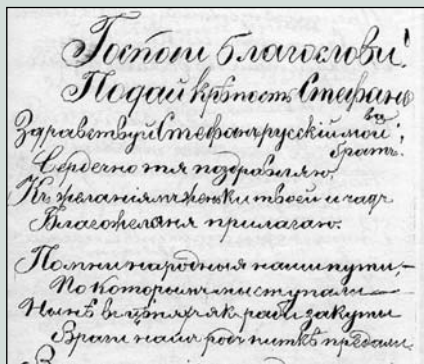
Poslední dobrovolníci opouštěli Rachov na počátku roku 1939...

Rád bych věnoval tento medailon jako vzpomínku těm Rachovákům, kteří již nejsou mezi námi – knězi L. Kubíčkoví a paní učitelce M. Hrubé – Šedinové. Zároveň bych rád také pozdravil krajany z Rachova - bývalého předsedu Společnosti přátel Podkarpatské Rusi M. Kopeckého, malíře a přítele květin J. Hankovce, paní Z. Smolíkovou, paní L. Havlíkovou a další.

VLADIMÍR KUŠTEK

Výročí Alexandra Pavloviče

Od narození Alexandra Pavloviče, řeckokatolického kněze, rusínského buditele, básníka a publicisty uplynulo právě 190 let. Narodil se 19. září 1819 v Černém (nyní na Slovensku). Již od roku 1848 se znal se nejznámější karpatoruskou obrozenecskou osobností, řeckokatolickým knězem Alexandrem Duchnovičem, který se pro něj stal vzorem a s nímž o několik let později úzce spolupracoval. Byl členem jeho literárního spolku Literaturnoje zaveděnjije Prja-

Rukopis Alexandra Pavloviče

ševskoje. Své básně i historické a etnografické studie psal v rusínštině a publikoval v užhorodských novinách Svět, Novij svět, Karpat, Listok a Mesjacesovach Společnosti s. Vasila Velikého. Jeho nejznámější historicko-etnografické studie jsou Opisanija Makovici a Makovicia. Ve východoslovenské Makovici totiž působil 13 let jako farář v Biloveži u Bardějova. Od roku 1864 až do své smrti byl farářem ve Svidníku, kde byl na jeho památku v r. 1969 odhalen pomník. Ze Svidníku je i úryvek z jeho dopisu, který psal advokátu Stepanu Petrikovi, pradědečkovi autorky tohoto článku.

MARIA KŘÍŽOVÁ